

BARN OCH UTBILDNING

BILAGA 4

Förebyggande ungdom – Arbetsätt**BAKGRUNDFAKTA**

JO har i ett antal beslut uttalat sig om vad som gäller för drogtest av skolelever. I besluten har JO bland annat framhållit att det är en uppgift för skolan att arbeta för att bekämpa drogmissbruk bland eleverna och att det är viktigt att så tidigt som möjligt kunna identifiera de ungdomar som har hamnat i ett drogmissbruk.

Allmänt grundlagsskydd

Det finns inte någon lag som direkt förbjuder drogtest i skolan. Alla medborgare har dock rätt enligt grundlagen att säga nej till påtvingade kroppsliga ingrepp. Därför kan inga drogtest genomföras i skolan utan att det finns ett fullt och reellt samtycke från eleven, och från vårdnadshavarna om eleven inte är myndig. Det är viktigt att komma ihåg att en elev alltid har rätt att avstå från att delta i ett test utan att behöva förklara varför, även om man tidigare har samtyckt. Om skolan ändå vill att eleven genomför ett test bör kontakt tas till exempel med polisen eller socialtjänsten, som kan tvinga en person att göra ett test i vissa fall.

Drogtester på förekommen anledning

Skolinspektionen säger ja till drogtest på förekommen anledning, om de sker med fullt och reellt samtycke från eleven, och från vårdnadshavare för omyndiga elever. Det kan till exempel handla om överenskomna drogtest som skolan genomför inför vissa farliga moment. Det kan också handla om att man misstänker att en elev är drogpåverkad. Även i detta fall har en elev alltid rätt att avstå från att delta i testet, utan att behöva förklara varför.

På vissa arbetsplatser kan arbetsgivare och arbetstagare med hänsyn till säkerhetsskäl avtala om att arbetstagarna ska genomgå drogtest. Om skolan erbjuder en elev praktik eller arbetsplatsförlagd utbildning (APU) på en sådan arbetsplats ska eleven informeras om att det då kan krävas av eleven att han eller hon genomgår drogtest. Om eleven motsätter sig drogtest får skolan försöka hitta en annan lämplig arbetsplats åt eleven.

Det faktum att en gymnasieelev inte vill genomgå drogtest är enligt Skolverkets bedömning inte i sig tillräcklig grund för att avstänga eller interimistiskt avstänga eleven.

Barn och utbildning

Drogtest utan samtycke

För att kunna drogtesta en elev utan samtycke krävs att det finns misstanke om narkotikabrott som resulterar i en kroppsbesiktning. Då måste polis kallas in.

Vid misstanke om att elev är påverkad av alkohol går det inte att tvinga eleven att blåsa i alkotest. Vägrar eleven att blåsa så ska eleven avvisas från skolan. Endast vid misstänkt rattfylleri (gäller även mopedkörning) kan polisen tvinga en person att genomgå alkotest.

Om en elev är påverkad av någon drog och inte heller är i akut behov av sjukvård, ska skolan ta kontakt med elevens vårdnadshavare innan eleven skickas hem. För att fullgöra sitt tillsynsansvar bör skolan då även se till att någon personal vid skolan överlämnar eleven till vårdnadshavaren. Under vissa förutsättningar kan polisen omhänderta en elev som är drogpåverkad. Skolan har alltid möjlighet att ringa och rådgöra med polisen utan att röja de inblandade.

Skyldigheten att anmäla till socialnämnden

Enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) är rektorer, lärare, skolsköterskor och annan skolpersonal skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i skolverksamheten får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Anmälningsskyldigheten förutsätter inte att det är klarlagt att socialnämnden behöver ingripa utan även svårbedömda och obestyrkta uppgifter som tyder på detta ska anmälas.

JO anser att om en misstanke om drogmisbruk aktualiserar frågan om drogtest torde denna misstanke som regel vara så stark att anmälningsskyldigheten inträder redan innan ett eventuellt drogtest äger rum. Anmälningsskyldigheten inträder alltså redan om det framkommit uppgifter om drogmisbruk som skolan inte utan vidare kan bortse ifrån. Vid misstanke om drogmisbruk hos en elev bör skolan alltid ta kontakt med berörda myndigheter, som socialtjänsten, polisen och sjukvården.

Informationsskyldighet till föräldrar

JO har uttalat sig om skolans skyldighet att informera vårdnadshavare till underåriga elever som misstänks missbruka narkotika. En sextonårig gymnasieelev hade skolkat och skolan misstänkte att eleven missbrukade hasch. JO framhöll det särskilda ansvar rektorn har för att föräldrarna får insyn i elevernas skolgång och kritiserade skolan för att inte ha underrättat elevens vårdnadshavare om frånvaron och misstankarna om missbruk. JO uttalade bland annat följande:

”En förutsättning för att vårdnadshavarens insyns rätt ska bortfalla är att det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften lämnas till

Barn och utbildning

vårdnadshavaren. [...] Det räcker inte att den unge finner det obehagligt eller tror att vårdnadshavaren kommer att vidta åtgärder som han eller hon motsätter sig men som inte kan anses medföra betydande men för den underårige.”

I gymnasieskolan blir de flesta elever myndiga. Det betyder att man inte utan vidare från skolans sida kan lämna ut sekretessbelagda uppgifter om eleven till föräldrarna. För elever som fyllt arton år krävs antingen ett samtycke från eleven eller att skolan kommit fram till att det inte skulle vara till men för eleven att föräldrarna fick del av uppgifterna. Uppgifter om elevens närvaro är i regel offentliga.

Sekretess och återkoppling

Det har i många sammanhang framförts att en anledning till att anmälningsskyldiga inte anmäler är att de inte får någon återkoppling från socialtjänsten. Den som gör en anmälan till socialtjänsten om att ett barn misstänks fara illa är många gånger intresserad av att få veta att anmälan tagits emot och vad som sedan händer i ärendet. Erfarenheter visar att benägenheten att anmäla ökar om socialtjänsten lämnar någon form av återkoppling till anmälaren.

Det är t.ex. många gånger lättare för förskolan, skolan m.fl. att stötta det barn som anmäls, om man har möjlighet till insyn i socialnämndens utredning. Det är förståeligt att den som gjort anmälan vill veta vad som händer inom socialtjänsten för att kunna känna sig förvissad om att anmälan kommit fram och att socialtjänsten utreder barnets förhållanden och söker bästa möjliga lösning.

De hinder som finns för en sådan öppenhet är den stränga socialtjänstsekretessen. Vill inte föräldrarna att den som gjort anmälan skall få veta hur det går kan socialsekreteraren inte heller lämna ut några uppgifter. Socialtjänsten kan dock alltid bekräfta mottagandet av anmälan, vilket bör ske regelmässigt. Det kan vara viktigt att i samband med denna bekräftelse förklara att anmälaren inte är part och därför enbart kan få uppgifter om ärendets vidare handläggning och vidtagna åtgärder, om det står klart att uppgifterna kan röjas utan att den enskilde lider men.

Att återkoppling inte förekommer i någon större utsträckning är alltså en konsekvens av att bestämmelserna i 7 kap. 4 § första stycket SekrL hindrar socialnämnden att utan samtycke lämna ut uppgifter om enskilds personliga förhållanden. Om föräldrarna eller i förekommande fall den unge inte vill att den som gjort anmälan ska informeras, kan uppgifter som omfattas av sekretess inte utan vidare röjas.

Barn och utbildning

Samtycke

Socialnämnden har dock möjlighet att enligt 14 kap. 4 § SekrL lämna ut uppgifter under förutsättning att den enskilde samtycker. Den enskilde kan i detta fall vara både vårdnadshavare eller barn. Allt efter barnets stigande ålder och mognad kan det bli aktuellt med samtycke både från barnet och vårdnadshavaren.

En möjlighet att återkoppla information till anmälaren är att socialsekreteraren träffar den som gjort anmälan och den anmälda familjen tillsammans, om dessa går med på detta och det bedöms vara lämpligt i det enskilda ärendet.